

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת ראה
כ"ח אב תשפ"א

ב.שלשה עיקרים

בתחילת פרשתנו מדגישה התורה על ה**ראיה**:
ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: (יא,כו)

וכן מובא ב**פרקי אבות** (פרק ב, משנה א):

רבי אומר איזוהי **דרך ישרה** שיבר לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה.

וה**סתכל** בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה, דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין.

מפרש **רבי עובדיה מברטנורא**:

רבי אומר. שיבר. **שיבר**: כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. שיהא נוח לו, ויהיו נוחין בני אדם ממנו. וזה יהיה, כשילך **בכל המדות בדרך האמצעי** ולא יטה לאחד משני הקצוות. שאם הוא כילי ביותר, יש תפארת לו, שאוסף ממון הרבה, אבל אין בני אדם מפאריין אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מן הראוי, בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו, אבל אינו תפארת לעושיה ואינו נוח לו, שהוא בא לידי עניות בשביל כך. אבל מדת הנדיבות שהיא אמצעית בין הכילות והפזור, היא תפארת לעושיה, ששומר את ממונו ואינו מפזר יותר מן הראוי. ותפארת לו מן האדם, **שבני אדם מפארים אותו**, שנותן כמו שראוי לו לתן. וכן הדין בכל שאר המדות.

ואפשר להסביר שהשלשה דברים של המשנה הם כנגד השלשה עיקרים שמובאים ב**ספר העיקרים** (מאמר א פרק ד):

הדרך הנכון שיראה לי בספירת העיקרים שהם שרשים ויסודות לתורה האלקית הוא, כי העיקרים הכוללים וההכרחיים לדת האלקית הם **שלשה**, והם **מציאות השם**, וה**השגחה לשכר ולעונש**, ו**תורה מן השמים**. ואלו השלשה הם **אבות לכל העיקרים** אשר לדתות האלקיות, כמו תורת אדם ותורת נח ותורת אברהם ותורת משה, וזולת זה מן התורות האלקיות אם אפשר שימצאו יותר מאחת בזמן אחד או בזו אחר זו. ותחת כל עקר מאלו שרשים וסעיפים משתרגים ומסתעפים מן העקר ההוא, כי תחת מציאות השם הוא שורש היותו קדמון ונצחי ודומיהו, ובכלל תורה מן השמים הוא ידיעת השם והנבואה ודומיהו, ובכלל ההשגחה הם השכר והעונש בעולם הזה לגוף ובעולם הבא לנפש.

ומאלה הג' עקרים הכוללים משתרגים סעיפים וענפים לתורות האלקיות או המתדמות באלקיות על זה הדרך, כי תחת עקר מציאות השם הוא הרחקת הגשמות, שהוא עקר פרטי לתורת משה, והאחדות. ותחת תורה מן השמים הוא שרש נבואת משה ושליחותו. ותחת ההשגחה והשכר והעונש הוא ביאת המשיח, שהוא עקר פרטי לתורת משה לפי דעת הרמב"ם ז"ל, ולפי דעתנו אין ביאת המשיח עקר, ואם הוא עקר איננו פרטי לתורת משה, כי גם הנוצרים עושים ממנו עקר לסתור תורת משה, והוא עקר פרטי להם שלא יצויר מציאות דתם זולתו, ואלו וכיוצא בהם שהם עקרים לדתות הפרטיות כלם נכללים בג' העקרים שאמרנו. ואולם אם אפשר להמצא תורה אלהית יותר מאחת בזמן אחד או בזמנים מתחלפים עוד יתבאר במה שיבא בעזר הצור.

והמורה על היות ג' העקרים הללו שרש ויסוד לאמונה אשר בה יגיע האדם אל הצלחתו האמתית, הוא מה שיסודו לנו אנשי כנסת הגדולה בתפלת מוסף של ראש השנה ג' ברכות, שהם **מלכיות זכרונות ושופרות**, שהם **כנגד ג' עקרים הללו**, להעיר לב האדם כי בהאמנת העקרים הללו עם סעיפיהם ושרשיהם כפי מה שראוי יזכה האדם בדינו לפני השם.

כי ברכת **מלכיות** היא כנגד עקר **מציאות השם**, ויורה על זה נוסח הברכה, על כן נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך, להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתן, לתקן עולם במלכות שדי-י וכו', כי יורו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון, ויקבלו כולם את עול מלכותך.

וכן ברכת **זכרונות** תורה על **ההשגחה והשכר והעונש**, וכן יורה נוסח הברכה, אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם לפניך נגלו כל תעלומות וכו'.

א.יום כיפור קטן

מובא ב**מטה אפרים** (תקפ"א,ג):

בערב ראש חודש אלול נהגו רבים להתענות ולעשות סדר יום כפור קטן, אף במקום שאין נוהגין לעשות כסדר הזה בשאר חדשים, כדי שיכינו ליבם לתשובה. ואם חל ראש חודש בשבת, יש מקדימין לעשות ביום ה' שלפניו, וקצת אנשי מעשה אין נוהגין כן.

מסביר **הקצה המטה** (שם סק"ט):

שיכינו לבם וכו' כי אם שגבה מאד היו"ק [של ער"ח אלול] מער"ח של כל השנה אשר כל אדם צריך לעורר עצמו לתשובה על כל ימי החודש ולא לחינם נקרא יו"כ קטן ושמו קא גרים לחפש במעשים כ"ש וק"ו ליו"ק ק זה שהוא ער"ח אלול שהוא **סוף של השנה** [...] וצריכים להתבונן על מעשים מכל השנה במה עסקנו וכל אחד מישראל צריך לעשות **חשבון הנפש** לכל יבוא בבגדים מלוכלכים לפני מלך הקדוש.

כתוב בפרשת **עקב** (ט,יח):

ו**אתפל לפני ה' כראשנה ארבעים יום וארבעים לילה להם לא אכלתי ומים לא שתיתי על כל הטאתכם אשר הטאתם לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו:**

כותב **רש"י**:

ואתפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום. שנאמר ועתה אנעלה אל ה' אולי אכפרה (שמות לז,ל), בלוחה עלייה נתעכבתי ארבעים יום, נמלאו כלים בכ"ט באב, שהוא עלה בשמונה עשר בתמוז, זו ביום נתלכה הקדוש ברוך הוא לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות (סס לז,א), עשה עוד מי יום, נמלאו כלים ביום הכפורים, זו ביום נתלכה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך (במדבר יז,כ), לכן הוקבע למחילה ולסליחה, ומנין שנתלכה בלחון שלם, שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהם כימים הראשונים (דברים יז), מה הראשונים בלחון אף אחרונים בלחון, אמור מעתה, **אמלעיים היו כזעם**.

מובא בספר **שער יששכר** (מאמר ימי הרצון לחדש אלול,ד):

(לער"ח אלול) במטה אפרים מביא שנוהגים לומר בו יו"כ קטן במנחה גם אותן שאין אומרים בכל ער"ח, ונ"ל טעם מה שנקרא "יום כיפור קטן" כי הלא לכאורה יום הכיפורים ביאתו רק אחת בשנה ואין לנו רק עצם היום הזה עצמו של יום אחת בשנה יכפר. ואי משום תשובה בער"ח מה ענינו שקראוהו בשם "יום כפור" ואי משום שאומרים בו הפיוטים שהם הסליחות של מנחה יוה"כ פ (אשר כנראה זהו הטעם פשוט אך) צריכים עוד ליתן טעם לשבח על קריאת שם זה.

ונ"ל פשוט עפ"י משארו"ל ופרש"י ג"כ בפ' עקב (ט,יח) בזה"ל עה"כ ואתפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום שנא' ועתה אנעלה אל ה' אולי אכפרה וכו' **נמצאו כלים בכ"ט באב** וכו' בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל ואמר לו למשה פסל לך וכו' עשה עוד ארבעים יום נמצאו כלים ביום הכיפורים בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך לך הוקבע למחילה וסליחה עכ"ל"ה.

ומעתה גם בכ"ט באב שהוא ער"ח אלול נתרצה הקב"ה לישראל למחול להם ואחר ארבעים יום שהוא יום הכיפורים כ' רש"י ג"כ בלשונו נתרצה הקב"ה לישראל אלא שהוסיף תיבת **"בשמחה"** היינו בחי' בינה שהוא ביוה"כ יין המשומר יין המשמ"ח כמ"ש בבני יששכר בריש מאמרי סוכות וכתבנו ג"כ מזה לענין מוצאי יוה"כ פ ועל כן י"ל ביוה"כ בחרו להם הזוגים כדאמרי' בסוף תענית עדה"כ שמח"ת לב אשה. אבל ענין **"נתרצה הקב"ה לישראל"** כתוב ג"כ **"בער"ח אלול"** כמו ביוה"כ פ, ועל שם זה י"ל נקרא ער"ח אלול "יום כפור קטן" שבו ההתחלה **מיוה"כ פ** ושהיה בו הסליחה כמו ביום הכפורים ויום הכפורים צומא רבא בכלות הארבעים יום הוא **"יום כפור גדול"** ועל כן נקרא ער"ח [אלול] רק "יום כפור קטן" (שאל יתהלל חוגר כמפתח, שרק בכלות הארבעים יום נגמר הסליחה ונתרצה להם בשמחה כנו') ואולי על שם המושאל זה קראו גם לשאר ער"ח יום כפור קטן כנו'.

וברכת **שופרות** היא לרמוז על העקר השלישי שהוא **תורה מן השמים**, ועל כן היא מתחלת אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמהם, מן השמים השמעתם קולך וכו', ולפי **שמתן תורה** היה באמצעות **קול שופר הזק מאד** כמוהו לא נהיה מן העולם, נקראת שופרות, כי הקולות והלפידים שהיו שם כבר היו בעולם כיוצא בהם או ממינם, אבל קול השופר בזולת שופר לא היה מעולם ולא יהיה כן עד זמן הגאולה, שהיא שעה שתתפרסם תורת האמת בפני כל העולם, ועל אותה שעה נאמר וה' אלהים בשופר יתקע (זכריה ט' יד). כפי דעת קצת החכמים.

וכבר ראינו מי שכתב שהשופרות רמו לעקדת יצחק, ואינו כן, שאלו היתה ברכת השופרות רמו לעקידה, היה ראוי לזכור בה עקידת יצחק לא בזכרונות כמו שנוכחה, ואולם הביאם לזה מה שמצאו לרבותינו ז"ל כי התקיעה בשופר של איל זכר לאילו של יצחק, ואין זה כלום, כי התקיעה בשופר של איל אמרו שהוא זכר לאילו של יצחק, אבל לא התקיעה בשלוח, ולא ברכת השופרות. [...]

ואפשר כי דעת הרמב"ם במספר העקרים הוא על זה הדרך שכתבנו, אלא שהוא מנה הג' שאמרנו שהם **אבות עם השרשים המסתעפים מהם** וקרא אותם כולם עקרים, ולזה מנה מציאות השם שהוא האב עקר ראשון, ומנה עמו ד' שרשים אחרים מסתעפים ממנו בעקרים, והם האחדות והרחקת הגשמות והיותו יתברך קדמון ושראוי לעבדו ולא לזולתו, ומנה תורה מן השמים שהוא האב עם שלשה שרשים אחרים בעקרים לפי שהם משתרגין ממנו, והם הנבואה ונבואת משה ושלל תשתנה הדת, ומנה גם כן ידיעת השם וההשגחה לשכר והעונש והוא האב עם ג' עקרים אחרים נכללים בו או מסתעפים ממנו, והם גמול הנפש, ומשיח, ותחית המתים.

ולפי זה הצד לא יקשה למה לא מנה החדוש, כי לא מנאו לפי שאינו נכנס תחת א' מאלו הג' שזכרנו. ולא מנה הבחירה והתכלית ואף על פי שהם הכרחיים לתורה אלקית, כי אלו אינם הכרחיים לה במה שהיא אלקית, כמו שיבא בעזרת השם.

ומוסיף **המהר"ל** (גבורות ה' פרק מז):

ושלשה פעמים נאמר "ויאמינו"; כאשר בא משה לגאול אותם נאמר "ויאמן העם כי פקד ה' את עמו וכי ראה ענים" (שמות ד, לא). ובקריעת ים סוף נאמר "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות יד, לא). ואצל הר סיני נאמר "הנה אנכי בא אליך בעב הענן למען ישמע העם בדברי עמך וגם בכך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט). הרי ג' אמונות שנתבררו ביציאת מצרים.

ודע כי ג' אמונות הם יסוד הדת, וכאשר חס ושלוש תפול אחת מהם, תפול הדת בכללה; האחת, הוא **ההשגחה**, שהוא משגיח בתחתונים, ולא כמו שאומרים המינים "עזב ה' את הארץ" (יחזקאל ח, יב). שאם כן, למה נעבוד אותו, אחר שאין משגיח בתחתונים לפקוד את מעשיהם. האמונה השנית, שהכל הוא ביד ה', ואין דבר חוץ ממנו, וזהו אמונת **מציאות השם יתברך**. כי בודאי הכל מודים במציאות השם יתברך, רק שלא יאמר שאינו הכל חס ושלוש, ויוכל לצאת מרשותו. לכך אמונת מציאות השם יתברך שהוא הכל, ואין דבר חוץ ממנו יתברך. האמונה השלישית, שידבר השם יתברך את האדם, ויתן לו תורה, וזהו אמונת **תורה מן השמים**.

ולכך כאשר בא משה לגאול אותם, וראה ה' ענים ולא עזב אותם, נאמר "ויאמינו כי פקד ה' את עמו וכי ראה את ענים" (שמות ד, לא), וזהו אמונת ההשגחה. ובקריעת ים סוף נודע להם אמיתת מציאות השם יתברך, שאין דבר יוצא ממנו יתברך, והכל הוא ברשותו וביכולתו, אחר שהיה הוא משנה הים ליבשה, כמו שהתבאר, ולכך נאמר "ויאמינו בה'" (שמות יד, לא). ובמתן תורה כתיב "וגם בכך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט), הרי אמונה שלישית. והרי ביציאת מצרים רצה השם יתברך להקנות להם **כל אמונות אמיתיות**, שזהו עיקר המופתים שעשה הקב"ה במצרים כדי שיאמינו כל אמונות אמיתיות. [...]

וכנגד אלו **שלש אמונות**, שהם שרשים ויסוד לדת, צוה השם יתברך **בשלשה רגלים** (שמות כג, יד). ונקראים "רגלים" על שם שהם רגלי הדת, שעומד עליהם הדת. כי **הג הפסח** בו נודע שהוא יתברך כל יכול על ידי אותות ומופתים, עד קריעת ים סוף שהיה בשביעי של פסח (רש"י שמות יד, ה), ובו נודע בבירור **שהכל ביכולתו**, ואין חוץ ממנו. **וחג השבועות**, בו נודע **נתינת התורה**. **וחג הסוכות**, שהושיב אותם בעניי כבוד בשמירתו, וזה מורה על **ההשגחה והשמירה שהיה עליהם**, ולא עזב אותם, שהושיב אותם בסכות, שהיא השמירה. וכמו שאנו אומרים "פורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים". ובחג הסוכות היו מקריבין שבעים פרים (במדבר כט, יג-לב), נגד שבעים אומות, ויום השמיני פר אחד (שם פסוק לו), נגד אומה יחידה (סוכה נה, ב). לכך פר אחד באחרונה, כי אחר שיעברו האומות, יהיו נשארים ישראל. וכל זמן ששבעים אומות בעולם, או צריך סוכה ושמירה. וכאשר יעברו שבעים אומות העולם, אז אין כאן סוכה, כי אין צריך עוד סוכה ושמירה כאשר אין אומות עוד מושלים, ודי בזה.

ועכשיו שמתחילים הכנה לר"ה אפשר להביא עוד רמז לגבי **הראיה** מהסימנים של ליל ר"ה, שיש שתי גרסאות בנמרא האם לאכול אותם,

או מספיק לראות אותם. מובא במסכת **כריתות** (ו, א):

אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי. אבל במסכת **הוריות** (יב, א) כתוב:

אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא [לעולם] יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי.

מסביר **השל"ה הקדוש** (עשרת הדברות ראש השנה נר מצוה):

זה לשון הטור סימן תקפ"ג, אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא איניש רגיל למיכל בריש שתא, אתרוגא קרא רוביא כרתי סלקא ותמרי. רוביא פירש רש"י, תלתן. רוביא, ירבו זכיותינו. כרתי, יכרתו שונאינו. סלקא, יסתלקו עונינו. תמרי, יתמו שונאינו. וקרא מפני שממהר להיות גדל. ומזה רבו המנהגים כל מקום ומקום לפי מנהגו, כמו באשכנז שרגילין לאכול בתחילת הסעודה תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. ובפרובינצא נוהגין להביא על השלחן כל מיני חידוש. ואוכלין ראש כבש והריאה לומר נהיה לראש ולא לזנב, והריאה לפי שהיא קלה. והר"ר מאיר מרטנבורק היה רגיל לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק, עד כאן לשונו.

ולכאורה יש להקשות במה שכתב, רוביא ירבו זכיותינו, אמת כי לשון רוביא מורה על ירבו, אבל איך נרמז שם שזכיותינו ירבו, דלמא זכיות דעלמא. וכן בכרתי יכרתו שונאינו, איך נרמז שם שונאינו דלמא חלילה וחס להיפך:

אלא הענין הוא, שאין שום רמז באכילת הפרי, רק הפרי היא סימן **שיזכור האדם ויתעורר בתשובה ויתפלל על הדבר הזה**, רצוני לומר כשמשים רוביא על שלחנו ואכלו, אז הוא לו למזכיר שיתפלל על שירבו זכיותינו. וכשרואה כרתי, אז הוא למזכיר ורמז שיתפלל על הכרתת שונאינו. נמצא העיקר הוא **ההתעוררות והתפילה**, ולאחר שהתפלל ואוכל דבר זה אז הוא **רושם שתקיים תפלתו**.

ג.דרך ישרה

עכשיו שהבאנו המשנה באבות, נסביר מה זה להיות ישר, ע"פ מה שכתוב במסכת **עבודה זרה** (כה, א):

כתיב (שמואל ב, א, יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר **מאי ספר הישר** א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זה **ספר אברהם יצחק ויעקב** שנקראו ישרים דכתיב בהו (במדבר כג, י) תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו והיכא רמיזא יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך ואיזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זו קשת ר"א אומר זה **ספר משנה תורה** ואמאי קרו ליה ספר הישר דכתיב (דברים ו, יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה' והיכא רמיזא ידיו רב לו ואיזו היא מלחמה שצריכה שתי ידיים הוי אומר זו קשת ר' שמואל בר נחמני אמר זה **ספר שופטים** ואמאי קרו ליה ספר הישר דכתיב (שופטים יז, ו) בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה והיכא רמיזא (שופטים ג, ב) למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה ואיזו היא מלחמה שצריכה לימוד הוי אומר זו קשת.

מסביר **המהרש"א** (חידושי אגדות שם):

זה ספר משנה תורה. יש לדקדק דודאי ניהא בספר בראשית שנקרא ישר לפי שהוא כלו מספר במעשה ישרים וכן ספר שופטים שנקרא ישר לפי שנעשה כל הספר בזמן שכל איש הישר בעיניו יעשה אבל ספר משנה תורה שנקרא ישר אין לו טעם לכאורה וכי משום דכתיב ביה מלת ישר נקרא כל הספר ישר הלא **בספר שמות נמי כתיב והישר בעיניו תעשה** וגו' ונ"ל דבכל דוכתי דמייתנין האי קרא ועשית הישר והטוב וגו' מיייתנין ליה **לענין לפנים משורת הדין** כפ"ק דב"מ (דף טז, ב) לענין שומא דהדרא דמדינא לא בעי לאהדורי אלא משום ועשית הישר והטוב וכן בפרק המקבל לענין בר מצרא וכן פרש"י בחומש ועשית הישר והטוב **זו פשרה לפנים משורת הדין** והיינו משום דבקרא דלעיל מיניה כלל כל חלקי המצות דכתיב שמור תשמרון את מצות ה' וגו' ועדותיו וחוקיו אשר צוך והוסיף בהאי קרא דבתריה לומר ועשית הישר וגו' **שאינו בכלל המצות** אבל תעשה הישר לפנים משורת הדין כי הוא טוב בעיני ה' **אף על פי שלא צוך ע"ז** וע"ש זה קרא ספר משנה תורה ספר הישר לפי שהוא נוסף על התורה בכמה מצות הישרים והטובים בעיני ה' וק"ל.

יוצא מזה שלהיות ישר זה הנהגה כללית לפנים משורת הדין, וזה דרגת מאד גבוהה אפילו יותר מצדיק כמו שכתוב במסכת **תענית** (טו, א):

אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב (תהילים צז, יא) אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה.

מפרש רש"י: "ה'ג לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב **אור זרוע לצדיק ולשרי לב שמחה**. ישרים לשמחה ולישרים עיפי מצדיקים.

שנזכה לקיים מה שכתוב בספרי (פרשת ראה, עט וכן בתוספתא שקלים): כי תעשה הטוב והישר (דברים יב, כח), הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי רבי עקיבה וכן הוא אומר (משלי ג, ד) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. רבי שמעאל אומר (אף) הישר בעיני שמים.